

SANTIBATE GAUA - DONIBANE GARAZI

Santibate gaua zer den azaltzeko, neguko inauteria dela erran daiteke. Beti **zirtzilez** jantzirik, beltzez. **Libertimenduaren** kontrarioa da, egun horretan ere zirtzilak badira, baina beren agurra egitera heldu dira. **Bolantek** dute azken dantza. Horiek dute irabazten. Horrekin, nonbait, primaderak neguari irabazten diola irudikatzen da. **Santibate Buhameen** eguna da eta bestea **Bolantena**. **Zirtzilen** artean **bertsolariak** izanen dira.

LIBERTIMENDUA - DONIBANE GARAZI

Hau pizkunde baten seinalea dugu, Nafarroa Behereko ihaute besta mota hau luzaz galdurik izan baita. Bi Gerla Handiek gainbehera handia ekarri zuten Iparraldeko hiru lurraldeetara, euskararen transmisioa ia erabat moztu arte, eta euskararekin batera euskal gizartearen akabera. Betiko bizimodu tradizionala desagertu zen, kultur usai zaharrak ahantzi, bertako biztanleriaren frantsestea nagusitu eta euskaldun izate beraz nolabaiteko ahalke kolektiboa zabaldu. Herri oso baten bukaera zela zirudien. Herio ezkilak entzuten hasiak ziren.

Baina bat-batean nonahi altxatu ziren euskal seme-alabak, eta arlo guztietan gainera. Eta horrela hainbat belaunaldi berriren eguneroko lan eta sakrifizioari esker, hiltzorian zen herria, berriro pizten eta indartzen hasi zen. Ikastolak zabaldu ziren, mugimendu abertzalea piztu, euskal kulturaren aldeko engaiamendua hedatu... Ainitz izan ziren eta dira horretan zebiltzanak eta dabiltzanak, lan isilean, lan gogorrean..., baina abilki eta azkarki jokatu. Behin behinekoz herio ezkilak isildu dira, eta euskaldunendako etorkizuna hodei beltzen artetik ilkitzen ari da.

Ihauteria arrunt galdua zen Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan. Pittaka-pittaka maskarada pizten eta indartzen hasi zen berriz, Lapurdin kaskarotak eta Zarpantzar itzuli ziren, baina Behenafarroan hutsune handia zen. Bazirudien jatorrizko ihautea desagertua zela betiko. Haatik, azken hamabost urteetan, emeki-emeki hasieran, libertimendua pizten hasi zen Garazi aldean, eta lehen garai haietan ttipia eta indargea zen sua handitzen eta indartzen hasi zen, gaurko sugar ederrak sortu arte. Azken bizpahiru urte hauetan libertimenduak sekulako ospea hartu du, eta jadanik, sare moduko bat eratzen ari da.

Libertimenduaren kasuan izan dira sua pizten eta hedatzen aritu direnak. Antton Luku dugu, zalantzarik gabe, pizkunde honetan pertsonarik garrantzitsuena, berak

piztu baitzuen duela hamabost bat urte (edo agian gehiago) libertimenduarekiko jarrera. Donibane Garaziko lizeoan euskara irakasle izan zen luzaz, erretretan sartu arte, eta euskara eta euskal kultura erakustez gain, euskal antzerki tailer bat antolatu zuen bertako ikasle euskaldunekin, kultur ekitaldi aintzetzarako harrobi izan dena. Berak erein zuen berriro libertimenduaren hazia, eta iduri denez, lur emankorretan zuen erein, gaurko fruitu ederrak ikusita. Antton Luku etengabeko ekintzailea izan dugu, langile porrokatua, praktika eta teoria ederki uztartzen jakin dituen. 2014an, Pamiela argitaletxearen bidez plazaratu zuen *Libertitzeaz* izeneko liburu mardula dugu Lukuren lan eskergaren isla eta ondorio. Liburu horretan, lanean egindako eta hausnartutako gogoetak eta hautuak irakur ditzakegu, eta ezinbesteko erreferentzia bilakatu zaigu herri antzertiaren arloan. Merezimendu handiko gizona!

Baxenabar ihauteak bi zati ditu nagusi: Santibateak eta Libertimendua. Lukuk erraiten digunez, santibateek neguaren garaipena adierazten digute. eta lehen otsailaren 2an, 3an eta lauan ospatzen zuten, hau da San Bladi, Santa Agataren bezpera eta Santa Agataren egunetan. Gaur ere, egun horien inguruko asteburuan ospatzen dituzte. Zirtzilen jokoa da nagusi egun horietan. Baliteke Santibate hitza Santa Agateren aldaera bat izatea. Itxura guztia du, bederen. Bigarren zatian, hau da, libertimenduan, udaberria da garaile, eta bolanten jokoa da nagusitzen dena.

Niri dagokidanez, azken hamar urteetan hurbildu naiz Donibane Garazi aldera ihaute eder honetaz gozatzera, eta urtez urte, hazten eta handitzen ikusi dut. Aurtengo hitzordura ere bertaratzeko aukera izan dut. Horrela, otsailaren 23an, igandearekin, hainbat adiskiderekin batera, Garazi aldera abiatu nintzen. 9,15etarako han ginen. 9,30etan karrika nagusiko goiko aldean bildu eta hortik abiatu ziren, maldaz beheiti. Hasieran bi marixal zaldiz, gero zapurrak, erraldoiak, bolantak, andere xuriak, bertsolariak eta musikariak eta bukaeran zirtzilak oihukatzen eta bazterrak adaxka luzeekin astintzen.

Ederra da ibilaldi moduko hau, eta Donibane Garazi ederreko karrika estuetatik barrera izanki, oraindik ederragoa. Merezki du ikustea eta haien bizipozaz kutsatzea. Hamarretarako harresi ondoko merkatuan ginen eta han, orain estalita dagoen agertoki paregabe horretan gauzatu zuten libertimenduaren saio nagusia, urtero bezala. Ordurako merkatu inguru guztia ikusleez gainezka zegoen. Ekitaldi honek, ontsalaz, bi oren eta erdi irauten du, etenik gabe, baina izaten dira tartekatzen diren ekintzak: dantzak, bertsoak eta antzezpen herrikoiak. Aurtengo bertsolariak Aimar Karrika luzaidarra eta Amets Arzallus hendaiarra ziren, biak pixkor eta alai, sekulako

saioak egin zituztenak. Haien lana gertatzen ari denaz mintzatzea da, hau da, giroa umorez berotzea. Antzezpenetan urtean zehar gertatutako kontuak jorratzen dira. Aurtengoak, besteak beste, Miarritzeko G7 delakoaren bilkura eta kontrako antolamendua, Pirinioetan sartzen ari diren hartzen inguruko afera, EHZ gazte musikaldia, Hegoaldetik datozen gazteen euskatol ulergaitza, martxoko hauteskundeak... eta beste hainbat kontu. Den-denak modu bizi-bizian eta irringarrian jokatu zituztenak.

Bukaeran, neguaren eta udaberriaren arteko borroka sinbolizatzen duen zirtzil eta bolanten arteko norgehiagoka antzeztua. Udaberria atera zen garaile, espero bezala, eta amaitzeko hainbat dantza egin zituzten. Dantza horietara herriatarrak eta gainerako ikusleak ere, sartzen dira beti. Musika isiltzean, jendea ostatura hurbildu zen zerbait edatera eta lagunekin giro goxoan mintzatzera. Ondoren izan zen herri bazkaria, arratseko 6ak arte luzatu zena. Hauxe izaten da urteroko egitaraua. Zinez, merezi du Garazira hurbiltzea eta libertimenduaz gozatzea. Eta zuk, irakurle, ez baduzu inoiz libertimendua ikusi, idatz ezazu ekitaldi honen berri zure agendan, eta heldu den urtean, hurbil zaitez Donibane Garazira edota Nafarroa Behereko beste herrietara, euskal ihate aberatsaren ekinbide eder hau ezagutu dezazun. Ez zara damutuko!

Joseba Aurkenerena (Zuzeu aldizkarirako)